

Brahms betegsége és halála

Johann Brahms 24 éves hamburgi nagybőgős és 41 éves felesége, Johanna második, 1833. május 7-én született gyermeke a Johannes nevet kapta és mellé korán megmutatkozó zenei tehetségét. Tízéves korában környezetét magával ragadó zongorajátéka miatt egy ügynök elvitte volna Amerikába, amit zongoratanára, Cossel úgy akadályozott meg, hogy beajánlotta a város legjobb zongoratanárához, aki díjmentesen vállalta további tanítását.

Korán hozzájárult családja megélhetéséhez. Sok könyvet vásárolt és olvasott, s közben folytonosan zenélt, tánclokálokban (is). Valahol a matrózkocsmákban találkozott Reményivel és zenekarával; ezt követő éveit nevezte később a „Vagabundieren”, azaz kórborlás éveinek, utalva a Reményivel és zenekarával töltött időre, amikor bejárták Észak-Németországot. Majd 20 évesen, hóna alatt zongoraszonátáival, Düsseldorfban beállít a Schumann családhoz. A családfő azonnal felismeri rendkívüli zenei tehetségét, Clara asszonynak ugyancsak megtetszhetett a rámenős fiatalember. Ott találkozik korának hegedűvirtuózával, a köpcsényi (ma: Kittsee) születésű, Joseph Joachimmal, akihez majd egy életen át tartó barátság fogja fűzni. Itt írja a Joachimnak dedikált, „F. a. e.”-szonátát (a „frei, aber einsam”, a. m. „szabadon, de magányosan” rövidítése, ami mindkettőjük jelszava lesz ezután).

1862-ben, 28 évesen Bécsben éri a nagy csalódás: szülővárosa nem őt választotta karmesternek. Bécsben telepedik le, s nem is hagyja el többé a császárvárost, csak koncertek vagy a nyári pihenés idejére.

1879-ben Boroszlóba megy díszdoktori címét átvenni; előtte cambridge-i címének átvételére a hajóúttól való félelme miatt nem került sor, mely ezért *in esse* helyett *in posse* maradt.

1881. november 8-án 2. zongoraversenyének budapesti ősbemutatóján személyesen játszotta a zeneirodalom addigi leghosszabb zongorapart-ját; a karmesteri dobogón pedig Erkel negyedik fia, Sándor állt.

Leszámítva az útjába kerülő vagy mások ál-

Johannes Brahms 1862-ben

tal odagördített akadályokat, Brahms életét elismerés és anyagi jólét jellemezte; amihez ugyancsak hozzájárult a *Magyar táncok* osztatlan sikere.

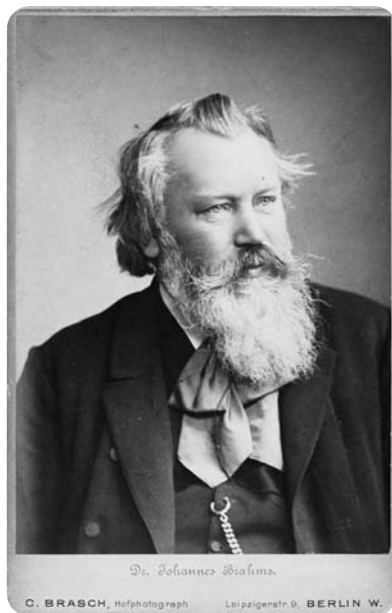
Brahms és a nők sokszor tárgyalt fejezet volt mindig, habár maga világos szavakkal nyilatkozik jegyesének, Agathe von Sieboldnak: „Szeretlek! Látni akarlak újból! De béklyót viselni, azt nem tudok!” A további részletektől eltekinthetünk, de marad a kérdés: Vajon, egy polgári feleség tud-e többet nyújtani, mint egy prostituált? Mindenestre elvenni többet vehet el. Ezt a kérdést nehéz megke-
rülni. Egy valóban okos asszony mondta egyszer Brahms-

szal kapcsolatosan: „Mi mindent megspórolt magának és a feleségének.”

Mindazonáltal az apjánál 17 évvel idősebb anyja, valamint a nála 14 évvel idősebb Clarához való kötődése valószínűsíti, hogy apjához hasonlóan csak érett asszonyokhoz vonzódott, esélytelenségre kárhoztatva a jó polgári házak „eladó” leányait.

Brahms és Billroth ugyancsak érdekes fejezete a zeneirodalomnak: két északnémet talált egymásra Bécsben. Billrothhoz (Bergen/Rügen, 1829. április 26. – Abbázia, 1894. február 6.), a híres sebészhez és nagy zenei mecénáshoz ennek haláláig tartó, meghitt barátság fűzte. Brahms több művét, például a-moll vonósnégyesét Billrothnak ajánlotta.

Billroth halála nagyon megrázta; őt Bülow követte, aki Brahms zenéjének Németországban való megismertetésében játszott fontos szerepet; 1896-ban eltávozott Clara is, akihez tudvalevőleg a legbensőségebb kapcsolatok fűzték. Brahms nem sokkal élte túl őket.

Johannes Brahms 1889-ben

Clara Schumann

63 éves koráig állította, hogy sohasem volt beteg; volt azonban kisgyermekkorában kanyarója, ami hangjának maradandó károsodásával járt. 10 éves korában lovas kocsi gázolta el, utána 6 hétig nyomta az ágyat. 1880-ban középfülgyulladását kezelték. 50 éves korától fokozatosan gyarapodott a testsúlya, megterhelve alacsonyabb termetét; erős szivarozó volt, de mindezek mellett naponta sétál-gyalogol, s gyakran hegyi túrákra is vállalkozik.

Kora ifjúsága óta rövidlátó, de szemüveget csak akkor visel, ha feltétlen szükséges; az utcán csak körvonalakat lát. „Arcot soha nem látok jól, és ezért rosszul tudom megjegyezni – mondotta. – Meleg, alt hangot mindig könnyebben.”

Messzemenően nonkonformista volt, nyakendőt nem szeretett viselni, inkább gallér nélküli inget és rövidnadrágot. Minden délben felkereste törzskocsmáját; kedvelte a gulyást, a jó bort, a cigánymuzsikát, amihez persze hozzátartozott a kávé és a szivar. Sétálni a Praterben szeretett.

1896-ban egyik zenész barátjának úgy tűnt, hogy Brahms soványabb lett, mire rögtön érkezett a válasz: „Badarság! Ugyanolyan kövér vagyok, ugyanolyan ruhát viselek, mint eddig, maga csak képzelődik.” Nemsokára ezüstlakodalomra volt hivatalos dr. Fellingengerhez, a Siemens vezérigazgatójához, aki Brahms albérleti lakásában is gondoskodott a villanyvilágítás bevezetéséről. Fellingenger fényesen kivilágított

házában már nagyon feltűnt a barátoknak sárgásszürke arcszíné. Majd ajánlották, nézesse meg magát orvossal, mire: „Nem vagyok hipochonder, nem figyelem magamat, senki nem mondotta, hogy megváltoztam volna, tudja... nem szeretem, ha orvosokkal van bajom; az a néhány év, ami az embernek még hátra van..., s orvoshoz (!) menni!” Végül is nem volt elkerülhető, s ekkor Schrötter professzor nagy és kemény tapintatú máját talált.

Kárpáthy Lajos júliusban látta Bad Ischlben: „Levert volt, és aggasztotta sárga bőrszíné” – s egy tragédia kez-

detét vélte megpillantani. Brahms erősen lefogyott, régi ismerőseire ijesztő benyomást tett, majd októberben azt mondta: „Bizonyára nagy bajom lehet, habár az orvosok nem találnak semmit, de engem zavar, hogy egyre fogy az erőm. Farkasétvágyam van, de étel-ital nem fog rajtam... alig alszom, viszketegségem állandó.”

Amit pedig a barátok láttak: az emberi pusztulás feltartóztathatatlan, kísérteties képe, kiegészítve környezeté állandó hitegetésével, amiben maga is szerepet vállalt. Háziasszonya például titokban bevett ruháiból, amivel elhittette lakójával, hogy testsúlya gyarapodni kezdett.

1897 januárjában másodszor vetik fel a műtét lehetőségét – „amíg még nem késő” jelszóval –, amivel minden bizonnyal halálát siettették volna.

Egyre fogyó ereje miatt fel kell adnia addigi, rendszeres és mindennapi sétáit. Az őt utoljára gondozó orvos feljegyzése „egyre fokozódó sárgaság, ételundor és fokozódó vizenyők” ellenére csak március 25-én fellépő bélvérzése miatt kerül ágyba, miután orvosa elhittette vele, hogy fokozódó gyengülése vezeti be a gyógyulásba való átmenetet. Apátiás, de nem esik májkómába, mindvégig magánál van.

Bonclelet hiányában ma a diagnózis bizonyára így hangozhat: elzáródásos icterus, valószínűleg hasnyálmirigy-rák miatt, hasüregi folyadékgyülemmel, áttétek a májban, és végzetes bélvérzés.

Brahms sírja Bécsben

Utolsó éjszakáján orvosán kívül háziasszonya volt mellette, akinél 1872 óta lakott. Éjfélkor nyugtalan lett, fájdalmai miatt morfiumot kapott. Hajnali 4 óra körül újból nyugtalan, ekkor egy pohár Rajna-menti vörösbort adtak neki, amit megivott és egy „Ah, de jól esett!”-tel nyugtázott. Ezután elcsendesedett, majd reggel fél 9-kor, mikor Frau Truxa a beteg ágyához lépett, az alvónak hitt Brahms kinyitotta a szemét, némán, szomorúan nézte, aztán... beesett arcán könnycseppek gördültek alá, majd egy mély lélegzetet véve örökre eltávozott.

A naptár 1897. április 3-at mutatott.

*

Akárcsak Mahler és Rahmanyinov, Brahms is egész életében honvággyal küszködött. Mahler maga mondta: „Mein ganzes Leben war ein großes Heimweh.” – „Egész életem egy nagy honvágy volt.”

Szergej Rahmanyinov pedig, aki 1920-ban örökre elhagyta Oroszországot, így összegezett rezignáltan: „Lorsque j'ai quitté ma patrie, je me suis perdu moi-même.” – „Amikor elhagytam szülőföldemet, elveszítettem saját magam.” A rá következő 10 évben nem volt képes alkotni.

Brahms szülővárosa utáni honvágya olvasható ki 1873-ban mostohaanyjához írott leveléből: „Sehnsucht habe ich immer noch nach Hamburg und es sind meine liebsten, wenn gleich wehmütigsten Stunden, wenn ich abends allein sitze und zurückdenke.” – „Még mindig vágyok Hamburg után, és legszebb, habár legszomorúbb óráim is, amikor esténként egyedül ülök és visszagondolok rá.” Nos, e honvágy talán 2. zongoraversenyéből érződik ki legerősebben: a zenekar borongós hangvétellel kezd, ami ellen a zongorán felcsendül magának Brahmsnak a tiltakozása, de hiába, a honvágy melankóliája kerekedik felül, ami a 2. tételben éri el tetőpontját. (Mindez Karajan hangsúlyozottan epikus s Anda Géza hasonló értelmezésű interpretációjában nyer páratlan kifejezési formát. Lásd CD: Resonance, 431 162-2.)

Brahms a bécsi Központi temetőben nyugszik, Beethoven és Schubert szomszédságában.

E közlemény Tim Ludwig: Frei, aber einsam. (Dt. Ärztebl. 1998, 95: 1087–1088.) című írásának felhasználásával készült. Fotók: Brahms-Institut an der Musikhochschule Lübeck.

DR. SZÓCS KÁROLY
gyermekgyógyász, Németország